



XORIJIY MAMLAKATLARDA TYUTORLIK MODELLARI RIVOJLANISHINING KOMPARATIV PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Malikova Dildoraxon Qobilovna

T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston Pedagogika fanlari ilmiy
tadqiqot instituti mustaqil tadqiqotchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6664288>

ARTICLE INFO

Received: 28th May 2022
Accepted: 02nd June 2022
Online: 15th June 2022

KEY WORDS

*talim tizimi, oliy ta'lim,
tyutorlik, ustoz-shogird,
rivojlanish boqichlari*

ABSTRACT

Maqolada tyutorlik faoliyatiga umumiy tavsif berilib uning paydo bo'lishi va talim sohasiga kirib kelish jarayoni, shuningdek rivojlanish bosqichlari va ushbu tushunhaning xalqaro hamjamiyat talim tizimida ishlash prinsiplari haqida to'xtalib o'tilgan bo'lib tyutorlik vazifasining pedagogik komparativ xususiyatlari alohida izohlangan.

So'nggi yillarda mamlakatda o'quv-pedagogik jarayonga innovatsion ilg'or va xalqaro ta'lim standartlarini joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish va professor-o'qituvchilar mehnatini rag'batlantirish, shuningdek ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashni nazarda tutadigan yuridik ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha bir qator aniq chora-tadbirlar amalga oshirildi. Ushbu tadbirlarni amalga ishirish maqsadada Respublika Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF-5847- sonli Farmoni imzolandi. Farmon ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Konsepsiyasi Oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish nomli birinchi paragrafida, fan sohalari

bo'yicha professor-o'qituvchilarning kasbiy muloqot maydonchalarini yaratish, ta'lim sifatini ta'minlash jarayoniga talabalarni keng jalb etish hamda «tyutorlik» tashkiliy-metodik yordam tizimini joriy etish orqali talabalarning mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirish belgilab ko'yilgan. XXI asrda jahon miqyosida ta'lim barqaror taraqqiyotni ta'minlovchi asosiy omil sifatida e'tirof etilib, 2030 yilgacha belgilangan xalqaro ta'lim konsepsiyasida... barcha uchun butun hayot davomida sifatli ta'lim olishga imkoniyat yaratish dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Bu uzluksiz ta'lim tizimini, jumladan, masofaviy o'qitish tizimini rivojlantirish va unda tyutorlik faoliyatini samarali tashkil etish imkoniyatlarini kengaytirdi. Hozirgi davrda "Tyutor" atamasining bir necha ta'riflari mavjud bo'lib, ingliz tilidan tarjima qilinganda "Tyutor" (tutor) tom ma'noda ustoz, murabbiy, instruktor-yo'l ko'rsatuvchi ma'nolarida qo'llaniladi.



Pedagogikpsixologik atamalar lug'atida "o'z o'quvchilarining bilimdon murabbiyi o'quv jarayonini osonlashtiruvchi shaxs, o'qituvchi" deb ta'rif berilgan. Professor A.Xoliqov o'z ilmiy maqolasida tyutor so'ziga quyidagicha ta'rif bergan: "Tyutor – o'quv kurslarini interfaol taqdim etish bo'yicha mutaxassis.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tarixiy manbalarga nazar tashlaydigan bo'lsak, tyutorlik faoliyati tarixi kamida 900 yildan buyon ta'lim berish madaniyati bilan birgalikda alohida madaniyat sifatida shakllanib kelgan va asrlar davomida rivojlanishida uning ta'lim-tarbiya jarayonidagi roli ham o'zgarib borgan. Mavjud manbalarga ko'ra tyutorlik faoliyatining rivojlanish davrlarini quyidagi bosqichlarga ajratish, maqsadga muvofiq:

1-bosqich: ... – XVI asrlar - tyutorlik faoliyati ta'lim oluvchilarning mustaqil o'qishlariga ko'maklashuvchi sifatida;

2-bosqich: XVI–XIX asrlar - tyutorlik faoliyati ingliz universiteti tizimida rasmiy tan olingan kasb sifatida;

3-bosqich: XIX–XX asrlar - tyutorlar va kitoblarni asosiy bilim manbai deb bilish mumkin bo'lgan vaqtlar;

4-bosqich: XXI asr - tyutor yangi kasb sifatida: o'qituvchi funksiyasini o'zgartirish, kengaytirish va yangi lavozim majburiyatini belgilash.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK
Boshqacha qilib aytganda, tyutor talaba shaxsini individual yondashuv asosida shaxsiy va kasbiy jihatdan hayotga tayyorlovchi vasiydir.

XIX asrning oxirida universitetlarda erkin kafedralar va kollegial ma'ruzalar paydo bo'lganida ham, talabaning professorlar va kurslarni shaxsan tanlash huquqi saqlanib qolgan

Oksford va Kembrijda tyutorlar hozirgacha ta'lim-tarbiya ishida muhim o'rin egallaydi va bu lavozim shtat birliklari hisoblanadi.

Tyutorlik faoliyatining tarixiy rivojlanish tendensiyalari sifatida 2008 yilda Udmurtiya davlat universiteti tomonidan Edvard va Eleyn Gordonlarning «Tyutorlikning yuz yilligi: Amerika va G'arbiy Yevropada muqobil ta'limining tarixi» nomli kitobi nashr qilinganligi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu kitobda mualliflar kundalik daftaridagi yozuvlar, arxiv materiallar, buyuk shaxslarning fikrlariga asoslanib tyutorning funksiyalarini sharhlagan va individual ta'lim har qanday zamonaviy pedagogik muassasadan ko'ra qadimiyroq ekanligini ko'rsatib bergan.

Shuningdek, MDH davlatlarida tyutorlik faoliyati bir muncha kechroq shakllanganligini ko'rish mumkin. Jumladan, Rossiyada tyutorlik faoliyati uzoq vaqt davomida unchalik ma'lum bo'lmagan, tyutorlik g'oyalari asosan Rossiyada faqat qayta qurish davrida tarqala boshlagan. Shu vaqtdan boshlab asta-sekin Rossiyada tyutorlik amaliyoti tashkil topa boshlagan. P.G.Shedrovskiy fikricha tyutorlik faoliyati o'quvchining ta'limga oid motivlari va qiziqishlarini aniqlash va rivojlantirish, individual ta'lim dasturini yaratish uchun ta'lim resurslarini izlash, oilaning ta'limga oid buyurtmasi bilan ishlash, o'quvchining tarbiyasi va ta'limga oid refleksiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'limni individuallashtirish bo'yicha pedagogik faoliyat tushunilgan.

Xorijiy mamlakatlarning tyutorik modelida: Zamonaviy pedagog turli darajada rivojlangan bolalar va ularning otaonalari, jumladan: iqtidorli; yetim va boquvchisini yo'qotgan; nogiron va alohida psixologik rivojlanishga ega; ijtimoiy jihatdan havfli



sharoitda qolgan; alkogol, narkotik, psixotrop moddalar qabul qilishga moyil; xulqida og'ishganlik kuzatilgan (deviant); kiberqaramlilik bolalar hamda ularning oilalari, shu bilan bir qatorda nosog'lom oilalar bilan ishlashni, inklyuziv ta'lim sharoitida dadil faoliyat yuritishni, pedagogik ko'mak, mediatsiya, tyutorlik texnologiyalariga ega bo'lishini taqozo etadi Me'yoriy-huquqiy ta'minotni takomillashtirishning yetakchi yo'nalishlari quyidagilardan iborat: uzluksiz pedagogik ta'limni rivojlantirish, masofaviy ta'lim va tyutorlik faoliyati uchun klasterli modelni amalga oshirish uchun me'yoriy bazani yaratish va pedagogik ta'lim sub'ektlariga konsalting xizmatlarini ko'rsatish.

NATIJALAR

Ushbu faoliyatni olib borishda tyutorga asosiy ko'mak beruvchi deb, oliy ta'lim professor o'qituvchilari deyish mumkin. Misol tariqasida talabaning ilmiy faoliyat bilan shug'ullanishida "USTOZ-TYUTORTALABA" ilmiy faoliyati tizmini shakllantirish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Ushbu tizimda professor-o'qituvchi o'z vakolati va vazifasi ya'ni, O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018 yil 10-sentyabrdagi Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilar tarkibining o'quv yuklamasi hamda o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va-ustoz-shogird ishlarini belgilash qoidalarini tasdiqlash to'g'risida 20-2018-son buyrug'i 2-ilovasida keltirilgan-ustoz-shogird|| bandini bajarishda tyutor bilan hamkorlikni tashkil etadi.

Mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalariga kirib kelgan ushub zamonaviy ta'limning tendensiyalaridan biri bo'lgan tyutorning muassasa o'quv jarayonining to'liq huquqli ishtirokchisi sifatidagi mavqeini mustahkamlashdir.

Nizomga ko'ra, tyutorlarning asosiy maqsadi — ta'lim va tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda universitet va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, talabalarning universitet hayoti va ta'lim jarayoniga moslashishiga ko'maklashish, ularga uslubiy, ijtimoiy va psixologik yordam ko'rsatish va talabalarda tanlagan kasbiga muhabbatni oshirishdir. Shu bilan birga ular yigit-qizlarning dars mashg'ulotlarini muntazam tahlil qilib boradi va sifatini oshiradi, ularning darsdan bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishini ta'minlaydi hamda ijtimoiy ahvolidan doimiy xabardor bo'lib turadi. Shuningdek talabalarning shaxsiy rivojlanishiga, universitet, respublika va xalqaro miqyosdagi tanlov va olimpiadalarda munosib ishtirok etishiga, shuningdek, ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishiga ko'maklashuvchi inson bo'lib, u yigitqizlarni kasbga yo'naltirish, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, turli ilmiy to'garaklarga jalb etish hamda muammo va kamchiliklarini o'rganib, ularga atroflicha yechim topish bilan shug'ullanadi.

Tyutorlik modellari rivojlanishining komparativ pedagogik xususiyatlari va o'quv jarayonining pedagogik kasbiy kompetentlikning shakllanishiga yo'naltirilganligi uning pedagogik faoliyatning yuqori natijalariga erishishga diqqatni jalb qilishni taqozo etadi. Bunga yaqindan ko'mak berishi mumkin bo'lgan ishlar quyidagilardan iborat:

- pedagogik nazorat va umumiy o'quv faoliyatining yo'lga qo'yilishi nazariy va amaliy (laboratoriyalardagi ta'lim va mikrota'lim) shaklda;
- o'quv vaziyatlarini modellashtirish va normativ jihatlarining o'rganilishi;
- pedagogik faoliyatning innovatsion tajribasini to'plash;



– namuna va misollar vositasida pedagogik nazariyadan real pedagogik faoliyatga o'tishni optimallashtiradigan "hayotiy voqealar"dan foydalanish;

– talabalarni refleksiv amaliyotga jalb qilish.

XULOSA VA MULOHAZALAR

Albatta biz yuqorida tahlil qilgan va misol sifatida keltirgan manbalarda asosan ushbu shaxsga nisbatan boshqaruvchi va ish yurutuvchi apparat sifatida qaraladi. Ammo xorijiy tajribalarni mahalliy va milliy ta'lim tizimiga joriy etishda uning pedagogic

xususiyatlarini alohida hisobga olgan holatda metodik ishlarga jalb qilish maqsadga muvofiqdir. Ushbu kichik tadqiqot ishida xorijiy mamlakatlarda tyutorlik modellari rivojlanishining komparativ pedagogik xususiyatlari misolida mamlakatimiz ta'lim tizimida talaba shaxsiga yordam beruvchi va uning metodik ishlarini institutsional tarzda tashkil etuvchi vakilni yaratishga harakat qilindi va bu borada pedagogik kompetensiyalarga alohida etibor qaratildi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi-O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida||gi PF 5847 son Farmoni// lex.uz
2. Inncheon declaration // Education 2030: Towards inclusive and euitable quality education ang lifelong learning for all (Word Education Forum, 19–22 may 2015, Incheon, Republic of Korea).
3. Лях А.Ю. Развивающий потенциал тьюторских технологий в системе обучения старших школьников // Образование и наука. 2013. № 10 (109). ст. 37– 51
4. Дудчик С.В. Особенности организации тьюторского сопровождения в начальной школе // Организация тьюторского сопровождения в образовательном учреждении: содержание, нормирование и стандартизация деятельности тьютора: Материалы Всероссийского научно-методического семинара.-М.: АПКИППРО, 2009.
5. Ковалева Т.М., Кобыща Е.И., Попова (Смолик) С.Ю., Теров А.А., Чередилина М.Ю. Профессия «тьютор». М.-2012. Твер: «СФК-офис». –246 с
6. cyberleninka.uz, edu.uz, oak.uz, researchgate.com, disserca